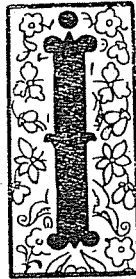

Tasavvuf

Dr. Ahmed Subhi
FURAT

YAHYA B. MUÂZ ER - RÂZİ

İSLÂM tasavvufunun meşhûr simalarından biri olan Yahya b. Muâz er — Râzi, II. hicri (VIII. m.) asrın sonlarında Rey şehrinde doğdu. Hernekadar gençliği ve yetişme devri hakkında kaynaklarda fazla bir malûmata rastlanılmıyorsa da, tahsilini doğduğu bu şehirde yapmış olduğuna muhakkak nazarıyla bakılabilir. Hicri V asrın büyük âlimlerinden el-Hatib el-Bağdâdi (v. 463/1070) ile VII. asrın tanınmış tercüme-i - hal müelliflerinden İbn Hallikân (v. 681/1282). Yahya b. Muâz'ın hocaları arasında İshâk b. Suleymân er-Râzi, Mekki b. İbrahim el-Belhi, Ali b. Muhammed et-Tanâfisiyi, kendinden hadis nakletmiş olanlardan da Rey, Hemedân ve Horasanlı birçok âlimin bulunduğunu zikrederler (1). Onun Kaynakları meşhûr sûfi el - Cunejd'e (v. 297/1909) (2) söz hakkı tanımak istemediği Bağdad seferi (3) dışında rivâyet edilen Belh şehrindeki ikâmetinin (4) tarihi bilinmemekle beraber, bunun ömrünün son senelerinde olması ihtimali kuvvetli görünüyor. Zira o, Ferid ed-Din Attâr'ın (v. 598/1193), kitabında zikrettiği rivâyete (5) bakılırsa gâzi, âlim, fakir ve sûfi'ere yaptığı ihsanlar sonunda hayli borçlanmış, gördüğü bir rüyâ üzerine Horasan'a doğru seyahate çıkmıştı. Önce Nisabur'a geldi (6): burada verdiği vaazlar büyük bir ilgi ile tâkip edildi ve kabul gördü (7). Daha sonra Belh'e doğru hareket etti; bu şehirde devr'in diğer büyük bir zâhid ve sûfisi olan Ahmet b.

(1) Bk. Târih-i Bağdâd (Mısır, 1349/1931), c. XIV, s. 208; Vefâyât el-a'yân (Mısır, 1367/1948), V, 214.

(2) Bu büyük sûfi için bk. meselâ es-Sulemi, Tabakât (nşr. Nüreddin Şeribe, Mısır, 1953), s. 155 ve orada zikredilen kaynaklar.

(3) Bk. Târih-i Bağdad, XIV, 209; Vefâyât, V, 214 (el-Cunejd bu sıralarda Yahya b. Muâz'a nisbetle daha küçük bir yaşta bulunuyordu).

(4) Bk. Taakât'us-Sulemi, s. 107; Eş-Şâa'râni, Levâkîh el-envâr, I, 64.

(5) Bk. Teşziret el-evliyâ, I, 276-7.

(6) Bk. Keşf el-mahcûb, 150; Tezkiret el-evliyâ, I, 276.

(7) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 276

vevh el-Belhi (v. 240/854) (8) tarafından samimi bir istikbâl görmüş-tü (9). İşte bu sırada halkın ısrarları üzerine verdiği vaazlarının birinde zenginliği fakirliğe tercih edecektir ki (10) bu husus daha sonraları hakkında bazı söylentilerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. Belh'ten ayrıldıktan sonra sırasıyla Herat ve Belhem'e giden Yahya b. Muâz, bu son şehirde bir seher vakti münâcaatta bulunurken tesâdüfen kafasına düşen bir taşla a-ğırca yaralandı ve akab'unde de ruhunu teslim etti. Müridleri üstadlarının cenazesini Nişabur'a naklettiler (11).

MÂRİFET HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ :

Bilhassa tesirli vaazlarıyla tanınan (12) bu sûfi, recâ makâm(ve mârifet (13) hakkındaki görüşleriyle temâyüz etmişti. Allah'a karşı sonsuz bir rifet (13) hakkındaki görüşleriyle temâyüz etmişti. Allah'a karşı sonsuz bir ümit besliyordu. «Günahdan dolayı Senin (beni affedeceğin) ümidinden nasıl ferâgat edeyim; Senin günâh için lütfunu kesdiğini görmüyorum» (14) derdi. O bu hususta o derece ileri gider ki günahlar ne kadar fazla olursa olsun, yine de «(Ey Allah'ım beni affedeceğine dâir) günahlarıma rağmen Sana beslediğim ümidim amellerle birlikteki ümidime hemşin hemen üstün geliyor. Zira ben kendimi amellerde ihlâsa dayanır buluyorum; yoksa (sonum nasıl olsa) âfete düçâr olacakken onlara nasıl olur da ihtimam gösteririm. Günahlar hususunda kendimi Senin affına dayanır halde buluyorum; Sen ihşânla muttasıf iken nasıl olur da onları affetmezsin» (15) demekten kendini alamaz. Yahya b. Muâz recâ'yı, esâsen imânın bir parçası olarak kabul ediyor ve «İmân üç şeydir: havf, recâ ve mehabbet. Havf'te âteşten kurtulman için günâhu terk; recâda cenneti bulman için kötü itâat (in) de tefekkür; mehabbet'te, (ise) Hakk'ın rızâsı için kötü şeyleri hesâba katma vardır» (16) diyordu. Ona göre en itimâd edilir recâ, kulun Rabbine olan recâsı, en doğru zan da Allah'a karşı olamdır (17).

«Halka karşı hüsnüzân, kendine karşı ise sûizan besle; tâ ki birincisinden selâmete sonuncusundan ise (mücâdele sâyesinde) gâlibiyete erişsin» (18) tavsiyesinde bulunan yahya b. Muâz. ârif'in ibâdetini «güzel muâmelede Allah'ı anmadaki devamda ve (Allah mehabbetinden) yaralanmış bir kalbe sahip bedeninin sıhhatinde» bulmaktadır (19).

ALLAH KORKUSUNUN VARLIĞI :

Zühd'ü azlık, yalnızlık ve ağıktan gören (20) bu sûfi zâhid'te vera' (Allah korkusu) varlığını kaçınılmaz bir vasıf olarak kabul etmektedir: kendisine vera' olmayan nasıl olur da bir zâhid olabilir» (21). Ağığ'a da büyük bir ehemmiyet atfeden Yahya b. Muâz «Ağığın pazarda satıldığını bilseydim, âhireti arayanların oraya (pazara) gittikleri zaman bundan başkasını almamalarımı (söyledim). Ağığ dört çeşittir: müridler için bir riyâzet, tevbe edenler için tecrübe; zâhidler için bir siyâset ve ârifler için ise bir şeref (olanları vardır)» (22) diyerek buna temâs etmektedir. Zühd esâsen sâdece âhiretin kazanılması için bir ibâdet telâkki edilmelidir: «zühdü kendisiyle dünyayı kazanman için meslek edinme; onu âhireti elde etmek için ibâdetin

(8) Bk. meselâ Tabakât es-Sulemi, s. 103 ve orada zikredilen kaynaklar.

(9) Bk. Keşf el-mahcûb, I, 150.

(10) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 277.

(11) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 277.

(12) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 266; Yûsuf b. el-Huseyn er-Râzi "120 şehirde âlim

(13) Bk. Levâkîh el-envâr, I, 64.

daha tesirli görmedim" diyordu. (Bk. Nefehât el-uns, s. 55)

hakim ve şeyh ziyaret ettim; hiç birini hitâbet bakımından Yahya b. Muâz er-Râzi'den

(14) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 51.

(15) Bk. Risâlet el-Kuşeyriyye, (Mısır, 1379/1959), s. 68.

(16) Bk. Tezkiret el-evliyâ, I, 273.

(17) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 58.

(18) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 63.

(19) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 57.

(20) Bk. Tabakât es-Sulemi, 113; Menâkib el-ebrâr, 108 a; Vefayât, V; 214

(21) Bk. Tabakât es-Sulemi, 110; MMenâkib el-ebrâr, 107 b; Vefayât V; 214; Levâkîh el-envâr, I, 64.

(22) Bk. Tabakât es-Sulemi, 111; Ebu Nasr. es-Serrâc, K. el-luma (nşr. R. A. Nicholson, Leyden, 1914), s. 202; Vefeyât, V, 214

hâline koy» (23). Bu hususta samimiyeti kaçınılmaz bir hal gören Yahya b. Muâz, zühd-ü bizzat hayatlarında tatbik etmemiş olarlara serzenişte bulunur: «onlar zühdü kitapların içinde aradılar; halbuki o tevekküldedir...» (24). «Helâk oluş denizi (durumundaki) dünyadan (tek) kurtuluş (yolu) zâhidâne hayattır» (25).

Aşında dünya meşgaleler evi, âhiret ise korkular diyarıdır; kul meşgaleler ve korkular arasında, kendisinde cennete yahut ateşe doğru karar buluncaya kadar çabalar durur.» (26). Ona karşı hâkimiyet kendisinden mutlak şekilde yüz çevirmekle tahakkuk edebilecektir:» Dünya kendisini arayanın komutanı, kendisini terkedenin ise hizmetçisidir; dünya isteyen ve istenilendir. Kendisini isteyen reddeder, terk edeni de arzular» (27).

MUHABBET SORUSUNA CEVAPLARI :

Hakiki mehabbet nedir? sorusuna Yahya b. Muâzın verdiği «cefâ ile eksilmeyen, iyilik ve ihsanla artmayandır» (28) cevabı; bize onun bu hususta da samimiyeti öne almasını göstermektedir. Onca «Sevenlerin sabrı, zâhidlerinkinden daha kuvvetlidir» (29). Bir gün kendisine, bir topluluğun «Biz öyle bir makama ulaştık ki (artık) namaz bize gerekmez» iddiasında buldukları haber verilince, onlara: «ulaşmışsınız, ama cehennem.» denilmesini istemişti. Zira o, mehabbetin, sadakatini, sevgiliye itâat amelinde görmekteydi (30). O'na göre mehabbet, şeriatin hududları içinde mütalaa edilmelidir: «(Allah'a karşı) mehabbeti iddia eden ve sonra da o'nun kanunlarını korumayıp çiğniyen samimi değildir» (31). Mehabbet, amellere kıymet katışı bakımından da ehemmiyetlidir: «Bir hardal danesi mehabbet, mehabbetsiz 70 senelik ibâdetten daha iyidir» (32). Kişi Allah'a karşı olan sevgisine göre halkın sevgisine nâil olabilir: «Allah'ı sevdiğin nisbette halk seni sever; O'ndan korktuğun nisbette halk ta senden korkar. Allah'la meşguliyetin nisbetinde halk ta seninle meşgul olur» (33).

ÂHİRET ÇÖLLERİ KÂLBİLERLE KATEDİLİR:

Din'in ancak, kalbin dünya sevgisinden uzaklaşması ile bütünleneceğine inanan Yahya b. Muâz, onun değerini takdir etmekten kendini alamaz: «Dünya çöllerini ayaklarla âhiret çöllerini ise kalblerle katedilir» (34). Kalbin safveti de değerce farksızdır: «..kalbi iyiliklerle dolu olana kötülükler zarar vermez; kalbi kötülüklerle dolu olana iyilikler fayda etmez» (35). Kalb. Allah'a yönelişle hikmetler kaynağı haline gelir: «Kim kalbiyle Allah'a yönelirse, kalbinden hikmet kaynakları açılır ve diline doğru akar» (36). Hikmet, bilhassa kalbin takviye ve telkin vasıtasıdır: «o (hikmet) Allah'ın ordularından biridir: Allah onu âriflerin (37) ve müridlerin (38) kalblerine, dünya ateşini söndürmek, velilerin kalblerini kuvvetlendirmek (39) için yollar. Velilerde bilhassa şu üç haslet görülür: «herşeyden Allah'a güven; O'nun sayesinde herşeyden istîğnâ; O'na herşeyde dönüş» (40). Zira onlar «Allah'ın nimetlerinin esirleri, safvet sahipleri ise O'nu kereminin rehinelidir» (41):

- (23) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 57.
 (24) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 52.
 (25) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 56.
 (26) Bk. Tabakât es-Sulemi, 110; Keşf el-mahcûb, 153; Menâkıb el-ebrâr, 107 b.
 (27) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 53; el-Habri, Defâlet el-müstenhic, (Ayasofya kütüphanesi. no. 1785), 52 b; Mneâkıb el-ebrâr, 109 a.
 (28) Bk. Keşf el-mahcûb, 404; Tezkiret el-evliyâ, I, 274; Nefehât, 56; Vefeyât, V, 215.
 (29) Bk. Menâkıb el-ebrâr, 110 b.
 (30) Bk. Nefehât, 55.
 (31) Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ravzat el-muhibbin. (neşr. Ahmed Ubeyd, Mısır, 1956), s. 405.
 (32) Bk. Ravzat el-muhibbin, s. 404.
 (33) Bk. Tabakât es-Sulemi, 111; Menâkıb el-ebrâr, 107 b - 108 a.
 (34) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 52; İbn el-Cevzi, Sıfat es-Safve, IV, 76.
 (35) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 53.
 (36) Bk. Hilyet el-evliyâ, X, 52.
 (37) Bk. K. el-Luma', s. 351.
 (38) Bk. K. el-Luma', s. 206.
 (39) Bk. K. el-Luma', s. 295.
 (40) Bk. Tabakât es-Sulemi, s. 110.
 (41) Bk. Tabakât es-Sulemi, s. 110; Menâkıb el-ebrâr, s. 108 a.